

TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA

Cel

**Al cel i a la terra,
termes pertot**

Espais Terminològics 2021

 termcat
centre de terminologia

granís

cap de fibló

cabretes

plugim

aiguat

onada de calor

minihuracà mediterrani

blitzard

enprimer**terme**.13
Papers

Al cel i a la terra, termes pertot

Espais Terminològics 2021

Direcció de la col·lecció:
Jordi Bover i Salvadó

Coordinació:
F. Xavier Fargas Valero

Edició d'aquest volum a cura de:
F. Xavier Fargas Valero

Imatge gràfica:
Henar Velázquez Montané

Al cel i a la terra, termes pertot

Espais Terminològics 2021

1a edició: novembre del 2022

© dels textos: els autors

© d'aquesta edició:

TERMCAT, Centre de Terminologia

Mallorca, 272. 08037 Barcelona

www.termcat.cat - informacio@termcat.cat

© imatge original de la coberta: macrovector / Freepik

Maquetació:

Henar Velázquez

El contingut d'aquest document està sotmès a una llicència Creative Commons
d'ús obert, amb reconeixement d'autoria i sense obra derivada
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/deed.ca>

TAULA DEL CONTINGUT

Introducció

Jordi Bover, director del TERMCAT 9

Programa de la jornada 11

1. Terminologia del clima: entre neologia i tradició
M. Carme Llasat 13

2. Meteorologia i terminologia: una parella ben avinguda?
Eliseu Vilaclara 25

3. La divulgació dels termes meteorològics (especialitzats)
en contextos no especialitzats arreu del territori
Mònica Usart, Sònia Papell, Tomàs Molina
(moderació: Marta Sabater) 37

Índex general 53

Introducció

Abans que res, moltes gràcies a tots en nom del TERMCAT per ser aquí, després de 3 anys dels darrers Espais... De fet, hem endarrerit un any la data prevista per poder reprendre una presencialitat que ens semblava important i que, efectivament, ara ha estat possible.

Gràcies també al secretari de Política Lingüística, F. Xavier Vila, i a la presidenta de l'Institut d'Estudis Catalans, M. Teresa Cabré, per estar presents en aquesta taula inaugural de la jornada. I de manera especial vull agrair a la presidenta que l'Institut d'Estudis Catalans ens hagi acollit i ens hagi facilitat tota la infraestructura que permet la retransmissió de l'acte en temps real: aprofito per saludar tots aquells que estigueu seguint l'acte per Youtube.

Aquest any, a diferència de les jornades anteriors, en què havíem abordat temes lingüístics transversals, com ara la normalització terminològica, la creació neològica o la variació geolectal, vam voler donar als Espais Terminològics un tractament sectorial, temàticament marcat. Això era important per a nosaltres perquè els nostres usuaris no són únicament els lingüistes sinó també (i en el fons jo diria que sobretot) els especialistes dels diferents àmbits, tal com és lògic en terminologia.

Pel que fa a la tria de l'àmbit de la meteorologia i la climatologia hi havia força motius també:

- La meteorologia és un àmbit d'especialitat a cavall de la llengua general, que ens interessa a tots, amb un espai propi en els diversos mitjans de comunicació. Això vol dir que diàriament hi ha un esforç als mitjans per traduir terminologia amb significat molt concret al gran públic; aquesta terminologia, a més, per aquesta llarga tradició que té, és molt rica en variació dialectal.
- A més, l'àmbit de la climatologia dissortadament és a dia d'avui un tema de màxim interès i ho seguirà essent els propers anys per l'emergència climàtica en què ens trobem, que s'està abordant a escala internacional amb l'Agenda 2031. Ara sabem que hem de posar fil a l'agulla per resoldre —o endarrerir— l'abisme al qual els mateixos humans hem abocat el planeta. I no hi ha dubte

que aquest interès va lligat també a una necessitat terminològica important, que permeti designar amb precisió fenòmens nous, o ara més freqüents, també tecnologies que ajudin a fer un món més sostenible i mitigar aquests efectes del canvi o, si no pot ser, endarrerir-los.

- En tercer lloc, la nostra experiència ens constata també que els experts d'aquest àmbit són molt sensibles a la precisió terminològica i sovint hem tingut debats terminològics amb ells, alguns dels quals avui ens acompanyen.
- També s'esqueien dues efemèrides importants en el camp de la meteorologia: aquest mes de març va fer 100 anys que es va crear el Servei Meteorològic de Catalunya. Després, el seu director, l'Eliseu Vilaclara, ens en parlarà en la seva ponència. I l'altra és que l'any passat, que era quan inicialment volíem celebrar els Espais, va ser també l'any Fontserè, en commemoració dels 150 anys del naixement del pare de la meteorologia catalana.
- I, finalment, i molt important per a nosaltres, ens coincidia amb la creació del portal terminològic Terra (<https://terra.termcat.cat>) i la constitució del grup de treball associat, que creiem que poden ser eines fonamentals per a mantenir la terminologia catalana de les ciències de la Terra actualitzada amb els noms de les darreres innovacions que van sorgint i també per a apropar aquesta terminologia als experts.

Tindrem dues ponències, la primera a càrrec de Carme Lla-sat, que ens donarà una visió general sobre la terminologia de l'àmbit, i la segona a càrrec d'Eliseu Vilaclara, director del Servei Meteorològic de Catalunya, que com dèiem l'any passat va fer 100 anys de la seva creació, i ens pot donar també una visió més diacrònica de la terminologia meteorològica. Finalment, en una taula rodona integrada per divulgadors meteorològics de primeríssim nivell, els demanarem, entre altres coses, com es fa aquest pont constant entre llengua general i llengua d'especialitat, si és que realment cal fer-lo, i també si la diversitat dialectal els és un problema o, al contrari, una oportunitat.

Desitjo que trobeu la jornada interessant.

Jordi Bover, director del TERMCAT

Programa de la jornada

espaist**terminològics**

Al cel i a la terra, termes pertot

Barcelona, 21 d'octubre de 2021

Amb la col·laboració de:

Al cel i a la terra: termes pertot

Els Espais Terminològics són una trobada de caràcter biennal que organitza el TERMCAT per afavorir el diàleg i l'intercanvi de coneixement en aspectes relacionats amb la pràctica terminològica.

Aquesta edició dels Espais està dedicada a la terminologia de la meteorologia, un tema d'interès sempre ben viu en l'àmbit català, però que en els darrers anys encara ha vist créixer aquest interès i, val a dir, la preocupació d'experts i de qualsevol persona, atès que la crisi climàtica i les notícies relacionades amb els factors ambientals tenen una repercussió absolutament general. La recent celebració de l'Any Fontserè i la presentació del Portal Terra, un nou recurs del web del TERMCAT adreçat als especialistes d'aquest sector, així com la celebració del centenari de la creació del Servei Meteorològic de Catalunya, acaben de configurar un bon marc per a la jornada.

El programa preveu la intervenció d'experts reconeguts del sector, tant de l'àmbit universitari com d'una institució de referència com és el Servei Meteorològic de Catalunya.

També s'ha previst una taula rodona que permetrà posar en debat com encaren els reptes de la divulgació del coneixement i la terminologia especialitzada als meteoròlegs de mitjans de comunicació de diversos àmbits professionals i geogràfics.

9.00 h Acolrida dels participants

9.30 h Inauguració
F. Xavier Vila, secretari general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya
M. Teresa Cabré, presidenta de l'Institut d'Estudis Catalans
Jordi Bover, director del TERMCAT

9.45 h Terminologia del clima: entre neologia i tradició
M. Carme Llasat, catedràtica de física de l'atmosfera (Universitat de Barcelona)

10.30 h Pausa i cafè

11.00 h Meteorologia i terminologia: una parella ben avinguda?
Eliseu Vilaclara, director del Servei Meteorològic de Catalunya

11.45 h Taula rodona: La divulgació dels termes meteorològics (especialitzats) en contextos no especialitzats arreu del territori:
Mònica Usart, meteoròloga a RAC1
Tomàs Molina, meteoròleg a TV3
Sònia Papell, meteoròloga a TVE Catalunya
Xesca Cifre, meteoròloga a IB3
 Moderació: **Marta Sabater**, terminòloga del TERMCAT

13.00 h El PortalTerra: una proposta i una invitació
Jordi Bover, director del TERMCAT

13.45 h Clausura

Organització: **Xavier Fargas**, **Clara Giral**, **Marta Sabater**,
Henar Velázquez (TERMCAT)

1. Terminologia del clima: entre neologia i tradició

M. Carme Llasat

M. CARM E LLASAT

Catedràtica de física de l'atmosfera en el Departament de Física Aplicada de la Universitat de Barcelona. Doctora en Ciències Físiques per la mateixa Universitat de Barcelona, la seva investigació se centra en l'estudi dels riscos naturals d'origen meteorològic i l'impacte que el canvi climàtic hi té. Dirigeix el Grup d'Anàlisi de Situacions Meteorològiques Adverses, GAMA. És membre de diversos comitès científics internacionals, coordinadora de diversos grups de treball i forma part del consell editorial de diverses revistes ci-

entífiques. Coordina el Grup de Recerca de Meteorologia, i és docent en el grau de Físiques i els màsters de Meteorologia i de Ciència i Gestió Integral de l'Aigua, i co-coordinadora del Màster de Climatologia aplicada i Mitjans de Comunicació de la UB. Ha dirigit una quinzena de tesis doctorals i una cinquantena de treballs de recerca de tercer cicle. Col·labora com a assessora del TERM CAT.

1.1 Introducció

Es presenta aquí una síntesi de la presentació que es va fer el 21 d'octubre del 2021 dins de la jornada dels Espais Terminològics del TERM CAT sobre termes, nous o relativament recents, relacionats amb el clima, l'atmosfera i ciències afins. Per donar una major visibilitat d'aquest enllaç entre neologia i

tradició s'ha escollit el títol de les diferents seccions en base a un refrany, text antic, text bíblic, titular de premsa o expressió popular. Desitjo que us agradi i us sigui útil.

1.2 Plou a bots i barrals

L'expressió *plou a bots i barrals* fa referència a una pluja molt intensa. Algunes fonts diuen que ve del fet de buidar les deixalles i rentar els bots i els barrals quan plovia fortament, però altres fonts es limiten a comentar que fa referència a la sensació de forta intensitat amb què cau l'aigua d'un bot o d'un barral ple d'aigua quan es gira de cap per avall. Entre les pluges molt intenses trobem els *xàfecs*, els *aiguats* i les *pluges torrencials*.

El TERMCAT dona com a definició de *xàfec* la que apareix al diccionari que va publicar la Universitat Politècnica de Catalunya (Jorge i Rivera, 2018), que diu que es tracta de qualsevol pluja de durada curta i d'una intensitat de la precipitació gran amb intervals de cel clars. El diccionari en línia de riscos naturals publicat per la Universitat de Barcelona (Llasat i Llasat-Bo-tija, 2009) el defineix com un ruixat de gran intensitat.

De les definicions que el TERMCAT inclou, les més properes al concepte científic de *aiguat* són les utilitzades pel Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya i pels bombers (TERMCAT, 2016), o les que apareixen en el *Diccionari de l'emergència climàtica* (TERMCAT, 2020). Segons els primers, un aiguat és una pluja abundant que produeix revingudes fortes i inundacions. En el segon cas fa referència a una pluja extremament forta i violenta, normalment associada a una tempesta i acompanyada de llamps o calamarsa, que sol causar revingudes, rierades, torrentades, inundacions o inundacions sobtades.

Hi ha conceptes que, tanmateix, no apareixen usualment als diccionaris perquè formen part d'una terminologia més tècnica, utilitzada específicament pels serveis meteorològics o protecció civil. Un exemple es el terme *pluja torrencial*, que el Servei Meteorològic de Catalunya estipula que és la pluja que supera la quantitat de 40 l/m² en 30 minuts (SMC, 2008).

1.3 Tres vegadas combatut del Llamp aquest Temple

No, el títol d'aquesta secció no té un error gramatical. Prové de la part de les *Memòries de Bernat Puigcarbó* (1750) que fa referència al nombre de vegades que van caure uns llamps sobre el santuari del Miracle en un breu període de temps: “No es menester tenir trenta anys d’edat, per haver vist tres vegadas combatut del Llamp aquest Temple” (Roma, 2011).

Parlem aquí de tempestes elèctriques. Durant molt de temps es va utilitzar el terme *llamp* per a fer referència a aquella descàrrega elèctrica procedent dels núvols que arribava a terra, mentre que *llampec* es referia als llamps que descarregaven entre els núvols i a la resplendor que emetien. Actualment s’entén que *llampec* és la radiació lluminosa que acompanya una descàrrega elèctrica que té lloc dins un núvol, entre dos núvols o entre un núvol i el terra (TERMCAT, 2017), i *llamp* és la descàrrega elèctrica que es produeix entre un núvol i el terra, entre diferents parts d’un mateix núvol o entre dos núvols propers (TERMCAT, 2017). Basant-se en la terminologia anglesa els experts utilitzen les expressions *descàrregues núvol-núvol* (*intra-cloud*) i *descàrregues núvol-terra* (*cloud-ground*).

Per explicar en català el procés associat a aquestes descàrregues elèctriques va ser necessari dur a terme una sèrie de trobades d’experts amb el fi de trobar quina era la millor traducció per a termes anglesos com *dart leader*. El Servei Meteorològic de Catalunya va publicar llavors el seu opuscle divulgatiu sobre els llamps (SMC, 2003), en el qual podeu trobar les figures i les explicacions més adequades. Els llamps es produeixen a conseqüència de la polarització de càrregues elèctriques als núvols de gran desenvolupament vertical, coneguts com *cumulonimbus*. Predominantment la part inferior queda carregada negativament i la superior, positivament. El traçador esglaonat és la descàrrega elèctrica des del núvol a terra a través d’una sèrie de petits impulsos, que va formant la típica estructura ramificada dels llamps. A mesura que el traçador esglaonat s’acosta a terra, se’n forma un d’ascendent (el traçador de connexió). Ambdós traçadors es troben i es forma un canal ionitzat altament conductor, per on es genera la descàrrega de retorn. Si el procés acaba aquí, tenim un *llamp de descàrrega simple*. Usualment encara hi ha càrrega disponible, i es poden

produir més descàrregues secundàries que s'iniciïn amb un traçador ràpid, que baixa sense pausa pel canal ionitzat de la primera descàrrega (*llamp de descàrrega múltiple*). Les descàrregues generen un augment sobtat de la temperatura amb un pic de fins a 30.000 K, i l'augment sobtat de pressió associat a la calor es tradueix en una ona de pressió de l'aire: el tro.

1.4 Lo any del diluvi

“Y començó con una forma de diluvio que durando el llover ultimo de octubre, primero, y segundo de Noviembre 1617 con extraordinaria impetuosidad, vinieron los Rios a parecer Mares, y los torrentes tan grandes riberas, que entre ellos, y estos causaron notabilissimas ruinas; en muchas partes, se puso señal, como en Manresa, Cervera, Tarrega, y otras Villas; para passar aquella crecida por unica, y Monstruosa a la posteridad, y mas por el daño que dio universal a todo el principado” (Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Manuscrit Ms. 115, Magí Sevilla, *Historia General del Principado de Cataluña, Condados de Rossellon y Cerdaña. Desde el año 1598 hasta el año 1640*, f. 26, transcrit per Barriendos).

Es diu que les inundacions que van patir el Regne d'Aragó i Catalunya el 1617 van ser les més greus i extenses de la seva història i, probablement, aquesta consideració es pot estendre fins als nostres dies pel que fa al territori de l'est de la península Ibèrica.

Per *inundació* s'entén la submersió d'una àrea habitualment no coberta per l'aigua, a causa del desbordament d'un riu, del trencament d'una resclosa, d'un desglaç de gran magnitud o d'un temporal marítim (TERMCAT, 2020). Si bé es tracta d'un concepte aparentment simple, no és així quan s'entra en la literatura científica i tècnica sobre inundacions, a escala internacional. Si bé en anglès el terme equivalent seria *inondation*, és usual fer servir *flood*, que literalment correspondria a *avinguda*, és a dir, una crescuda sobtada i violenta d'un cabal d'aigua, especialment en un barranc, una riera, etc. (TERMCAT, 2003). No tota crescuda provoca inundacions ni tota inundació és produïda per una crescuda.

Aquesta confusió és agreujada pel fet que les característiques de les inundacions al centre i nord d'Europa, usualment d'origen fluvial, tenen poc a veure amb les inundacions més típiques en el Mediterrani. De fet el TERMCAT va publicar un

article el 31 d'octubre de 2019 en el seu butlletí on comentava aquesta complexitat i introduïa el terme *inundació sobtada*, que incloïa totes les inundacions causades per l'augment ràpid i inesperat del cabal d'un corrent d'aigua en una conca relativament petita, produït normalment com a conseqüència de pluges localitzades molt intenses (Butlletí TERMCAT 31/10/2019). En el mateix article indicava que es podia fer servir el terme *inundació llampec* en certs contextos, com a forma complementària més expressiva, o el més tradicional de *rovinada* o *rubinada*. Aquest terme es recull al diccionari normatiu, amb les dues variants gràfiques, com a “riuada sobtada produïda per una forta ploguda”, es documenta des de la primera meitat del segle XIX i és un derivat del substantiu català *rovina* (‘fang, brossa, que deixa una riuada a les vores del riu’).

A Catalunya les inundacions sobtades i les inundacions urbanes (per problemes de drenatge a les poblacions) són molt freqüents. Entre 1981 i 2015 es van produir 258 episodis d'inundació, dels quals un 70 % van afectar els municipis costaners per la presència de rieres, per una freqüència més alta d'episodis de pluja convectiva i molt localitzada i per una exposició i vulnerabilitat més elevades (Llasat et al, 2016).

1.5 Compte, que arriba una gota freda!

Qui no ha sentit una expressió similar davant l'amenaça d'uns aiguats? Expressions populars com aquesta o titulars com “«Gota freda» o «DANA»: la causant dels catastròfics aiguats al País Valencià” (*Ara*, 14/9/2019) o “La DANA causa estragos en media España con inundaciones y cortes de carretera” (*La Vanguardia*, 23/9/21), ens porten a identificar les gotes fredes amb les inundacions. Però no és així.

El 1886 Köpen va introduir aquest concepte, i el 1948 Scherhag el va definir i en va descriure les característiques fonamentals, encunyant el nom *Kaltlufttropfen*, que traduït literalment seria ‘gota d'aire fred’. Es caracteritzaria per ser una depressió tancada i coincident amb un mínim de temperatura a nivells alts de l'atmosfera (uns 5.000 m) que no es detectaria en superfície (Llasat, 1991). L'expressió *gota freda* va ser una simplificació d'aquest terme que va ser introduïda en els mitjans de comunicació per Mariano Medina, meteoròleg de Televisió Espanyola. Les inundacions del 19 d'octubre a València, en què un dels factors atmosfèrics que van intervenir en

la generació dels aiguats que les van produir va ser una gota freda, més l'expressivitat del terme, que el va fer molt atractiu per als mitjans de comunicació, van contribuir a la confusió.

És per això que a principis d'aquest segle es va decidir utilitzar el terme *DANA* (sigla corresponent a *depressió aïllada en nivells alts*) a proposta de l'AEMET (Agència Estatal de Meteorologia) i en honor també al meteoròleg Ricardo García Dana (Llasat et al., 2007).

1.6 Va construir la seva casa sobre la roca

“...s'assembla a un home assenyat que va construir la seva casa sobre roca. Va caure la pluja, van arribar les torrentades, bufaren els vents i envestiren contra aquella casa, però no es va ensorrar, perquè estava fonamentada sobre roca...” (Mt 7, 21-29)

Els impactes que poden tenir els aiguats, les inundacions, o qualsevol risc natural, no depenen solament de la violència del fenomen i la seva capacitat destructiva. Com diu el text anterior de l'evangeli de Mateu, depenen també d'on fem la casa, per dir-ho amb un exemple. És a dir, del grau de vulnerabilitat. Avui en dia les Nacions Unides consideren el risc com una combinació entre *perillositat*, *vulnerabilitat* i *exposició* (UNDRR, 2020). El terme *perillositat* es fa servir per a traduir el terme anglès *hazard*, i fa referència a la probabilitat que un determinat fenomen natural, d'una certa extensió, intensitat i durada, amb conseqüències negatives, es produeixi (Llasat i Llasat-Botija, 2009). La *vulnerabilitat* comprèn des de l'ús del territori fins a l'estructura dels edificis i construccions, i depèn en gran mesura de la resposta de la població davant del risc. Usualment també s'inclou en el concepte l'*exposició* de béns i persones davant d'un determinat risc.

Si bé és possible trobar aquests termes al TERMCAT, les definicions que s'hi recullen no es refereixen a la seva conceptualització en l'àmbit del risc natural o del canvi climàtic. La més propera és la de *vulnerabilitat*, construïda a partir d'una recerca duta a terme pel Servei de Consultes del TERMCAT arran d'una consulta feta pels usuaris, que la defineix com la condició resultant de factors o processos físics, socials, econòmics i mediambientals que predisposa els elements exposats a un fenomen natural a patir-ne els efectes nefastos. Tanmateix, encara està pendent de definir els termes de *perillositat* i *exposició* en l'àmbit aquí tractat.

1.7 Tots los jorns... haja de tocar a temps

Aquesta frase es refereix als diferents tocs de campana que hi havia, alguns dels quals encara es fan servir, per a avisar la població d'una situació de perill imminent (Roma, 2011). És molt oportuna per a introduir el que serien els *sistemes d'alerta primerenca*.

Les Nacions Unides defineixen un sistema d'alerta primerenca com el conjunt de capacitats necessàries per a generar i difondre informació d'alerta que sigui oportuna i significativa, per tal de permetre que les persones, les comunitats i les organitzacions amenaçades per un perill es preparin i actuïn de forma apropiada i amb prou temps d'anticipació per a reduir la possibilitat que es produeixin pèrdues o danys (UNISDR, 2009). Els recents informes de les Nacions Unides han mostrat que gràcies a aquests sistemes les morts per desastres naturals s'han reduït gairebé en un 50 %.

Un dels elements d'un sistema d'alerta primerenca és la predicció de temps advers. Concretament a Catalunya el Servei Meteorològic de Catalunya parla de *situació meteorològica de perill* quan es preveu la superació d'uns llindars específics per a cada meteor (pluja, temperatura, etc.). Es classifica segons el grau de perill que té cada situació en una escala del 0 al 6, i els avisos s'agrupen en un codi semafòric de 4 colors. El grau es determina segons la relació entre el llindar que es pot superar i la probabilitat d'ocurrència del fenomen meteorològic al territori. Es tracta d'una terminologia no recollida actualment pel TERMCAT.

1.8 Mestral i tramuntana en ésser l'hivern, treuen els diables de l'infern

Aquest refrany popular ens porta a parlar del que en anglès es coneix com a *severe weather*. La traducció al català ha estat molt discutida entre els experts i fins i tot ha format part de reunions en què s'han pogut trobar els experts de llengua catalana més coneguts en la matèria.

El TERMCAT defineix el *temps advers* com l'estat atmosfèric associat a un fenomen meteorològic d'una intensitat, freqüència o extensió que supera els llindars que es consideren habituals en unes condicions climàtiques concretes. Es tracta d'un neologisme que ha estat normalitzat pel Consell Supervisor del

TERMCAT. Un tipus de temps advers és el *temps violent*, definit com l'estat atmosfèric associat a un o diversos fenòmens meteorològics de caràcter convectiu que poden causar danys materials o posar en risc la vida de les persones. Inclou els fenòmens següents: pedra grossa, esclafits, mànegues i inundacions sobtades. Es tracta també d'un terme que forma part de la Neoloteca del TERMCAT, que és el diccionari en línia de termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT.

Segons el Servei Meteorològic de Catalunya un avís de temps violent es donaria quan es preveu la possibilitat que es produeixi algun fenomen meteorològic de caràcter convectiu que pot causar danys materials o posar en risc la vida de les persones.

S'ha demostrat que la major part de situacions de temps violent estan vinculades a la presència d'una baixa pressió. Segons el TERMCAT, a partir de la publicació de Jorge i Rivera (2018), el terme *ciclogènesi* correspon a un fenomen d'iniciació o intensificació d'una circulació ciclònica. Un cas particular és la *ciclogènesi explosiva*, que lamentablement es va fer famosa arran del mortal temporal de vent del gener de 2009 que va afectar Catalunya. També és un terme que forma part de la Neoloteca del TERMCAT, i es refereix a una ciclogènesi en què es dona una disminució ràpida i acusada de la pressió atmosfèrica en el centre de la depressió.

Fa menys de 20 anys que es van identificar el que es consideren els "huracans mediterranis", per als quals es va encunyar el terme anglès *medicane*. Si bé l'ús d'aquesta expressió es va estendre en el vocabulari meteorològic, estrictament i atenent al que s'entén ben bé per *huracà*, es va decidir que el terme correcte havia de ser *medicà* o *minihuracà mediterrani*. Es va definir com una pertorbació ciclònica de morfologia semblant a la dels ciclons tropicals però de menor intensitat i de dimensions més reduïdes que es produeix sobre el mar Mediterrani, la qual afecta ocasionalment les zones litorals (TERMCAT, 2020).

Més discutida és la terminologia vinculada amb *tornado*. La Neoloteca ha inclòs el terme *mànega* com a sinònim de *tornado*, també de *cap de fibló* i *fibló* (formes utilitzades a les illes Balears), i també *tromba*. De fet defineix la mànega com un remolí de vent amb un diàmetre màxim generalment d'uns centenars de metres, un gran descens de la pressió atmosfèrica a l'interior, un intens corrent vertical de succió, una velocitat tangencial màxima de 500 km/h i una velocitat de translació normalment inferior a 50 km/h, que penja d'un núvol cumuliforme, sovint un cumulonimbus, i està en contacte amb la superfície

terrestre o aquàtica, el qual és visible generalment pel núvol en forma de con que genera o la pols, els objectes o l'aigua que aixeca al seu pas.

Malgrat que avui en dia s'acceptin com a sinònims, la tradició reservava les paraules *mànega* i *tromba* per a quan el fenomen tenia lloc sobre la superfície del mar, mentre que quan el remolí de vent era especialment violent i provocava danys se'n deia *tornado*. Com que quan una mànega entrava a terra passava usualment a ser considerada tornado, es va decidir utilitzar la mateixa denominació.

1.9 El Mediterrani, un “hot spot”

He volgut finalitzar aquesta contribució amb un terme per al qual encara no tenim traducció però que està plenament integrat en el vocabulari del canvi climàtic. Es tracta de *hot spot*, que podríem traduir com a *punt calent*, però és una forma sobre la qual encara no hi ha cap acord. Actualment s'utilitza sobretot per a referir-se a una zona que patirà més durament els efectes del canvi climàtic.

Entre aquests efectes es troben alguns dels que ja hem comentat, com l'augment d'aiguats i d'inundacions. Però els més immediats i amb més evidències són els relacionats amb l'augment de temperatura. Tant, que en les darreres dècades s'han introduït nous conceptes, com els de *nit tòrrida* i *onada de calor*. Per *nit tòrrida* s'entén una nit amb una temperatura mínima igual o superior als 25°C (TERMCAT, a partir d'una recerca duta a terme pel Servei de Consultes del TERMCAT arran d'una consulta feta pels usuaris). Una onada de calor és un fenomen pel qual la temperatura de l'aire experimenta un augment considerable durant diversos dies, provocat per la invasió d'una massa d'aire càlid. Hi ha diferents criteris per a definir una *onada de calor*, la qual cosa en fa més difícil la caracterització i l'avís. El Servei Meteorològic de Catalunya identifica com a onada de calor un episodi en què almenys durant tres dies consecutius els valors màxims de la temperatura diària són superiors al percentil 98 dels valors diaris de la temperatura màxima dels mesos de juny, juliol i agost en un període climàtic de referència previ d'entre 10 i 30 anys.

1.10 Conclusió

La terminologia utilitzada per a parlar del temps i el clima és molt rica, més encara si es tenen en consideració les formes locals i els nous descobriments en el camp de les ciències de l'atmosfera i el canvi climàtic. Es tracta, per tant, d'un camp dinàmic, que obliga a una actualització continuada però que és d'una importància fonamental per a poder-se entendre millor en un món que s'ha d'enfrontar al canvi climàtic, les seves causes i les seves conseqüències.

Bibliografia

- BARRIENDOS, Mariano, «*Lo any del diluvi*» a Catalunya. *La reconstrucció i els efectes de les inundacions del novembre de 1617. El context social i ideològic*, pp 82-91.
- JORGE SÁNCHEZ, Joan, Joan-Josep RIVERA AMORES, 2018. *Diccionari de meteorologia*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2018. (Diccionaris en Línia).
https://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/249/ (darrera consulta, 30 novembre 2021).
- LLASAT, M.C., 1991. *Gota fría*. Ed. Marcombo (colec. Boixareu Universitaria), nº6, 165 pp. ISBN: 84-267-0829-3.D.L: B-22462-Barcelona.
- LLASAT, M.C., F. MARTÍN and A. BARRERA, 2007: "From the concept of "kaltlufttropfen" (cold air pool) to the cut-off low. The case of September 1971 in Spain as an example of their role in heavy rainfalls". *Meteorology and Atmospheric Physics*, 96, 43-60.
- LLASAT, M.C., Montse LLASAT, 2009. *Diccionari dels riscos naturals en línia* © Serveis Lingüístics, Universitat de Barcelona.
<https://www.ub.edu/sl/diccionaris/riscosnaturals/> (darrera consulta, 30 novembre 2021).
- LLASAT, M.C., R. MARCOS, M. TURCO, J. GILABERT, M. LLASAT-BOTIJA, 2016. "Trends in flash flood events versus convective precipitation in the Mediterranean region: the case of Catalonia". *Journal of Hydrology*, 541, 24-37, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jhydrol.2016.05.040> 0022-1694
- ROMA, Francesc, 2011. *Temps atmosfèric, rituals religiosos i resposta social als segles XVII i XVIII*. Sèrie Monografies 28, Patronat d'Estudis Osonencs, Vic.
- SERVEI METEOROLÒGIC DE CATALUNYA, 2003. *Els llamps. Detecció i seguiment de tempestes*. Publicacions breus del Servei Meteorològic de Catalunya.
<https://static-m.meteo.cat/wordpressweb/wp-content/uploads/2014/11/18120559/Els-Llamps.pdf>. (darrera consulta, 30 novembre 2021).
- SERVEI METEOROLÒGIC DE CATALUNYA, 2008. *Manual d'estil. Interpretació de les informacions meteorològiques*. Publicacions breus del Servei Meteorològic de Catalunya.
<https://static-m.meteo.cat/wordpressweb/wp-content/uploads/2021/11/30120345/manual-destil.pdf> (darrera consulta, 30 novembre 2021).

- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de bombers* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2016. (Diccionaris en Línia).
http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/216 (darrera consulta, 30 novembre 2021).
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de gestió ambiental* [en línia]. 2a ed. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2017. (Diccionaris en Línia).
<http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/218/> (darrera consulta, 30 novembre 2021).
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de l'emergència climàtica* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2020. (Diccionaris en Línia), (darrera consulta, 30 novembre 2021).
- UNDRR, 2020. *Hazard definition & classification review. Technical report*. <https://www.undrr.org/publication/hazard-definition-and-classification-review>, (darrera consulta 07/05/2021).
- UNISDR, 2009. *Terminology on Disaster Risk Reduction*, <https://www.undrr.org/publication/2009-unisdr-terminology-disaster-risk-reduction> (darrera consulta, 30 novembre 2021).

2. Meteorologia i terminologia: una parella ben avinguda?

Eliseu Vilaclara

EUSEU VILA CLARA

Llicenciat en Ciències Físiques per la Universitat de Barcelona i director del Servei Meteorològic de Catalunya fins a l'any 2022. Ha estat conductor de la informació meteorològica a la Televisió de Catalunya i a la Televisió Espanyola a Catalunya, i treballa al Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya des de l'any 1993. Ha col·laborat com a especialista del TERMCAT en sessions de normalització i en la resolució de casos puntuals, en què sempre ha mostrat una especial sensibilitat i interès pels aspectes lingüístics relacionats amb la meteorologia.

El títol, que em va suggerir el TERMCAT, és una pregunta que, lògicament, intentaré respondre. Però ho faré al final de tot. Potser per allò de mantenir viu l'interès... La primera cosa que em plantejo és una altra pregunta. Concretament aquesta:

2.1 Per què soc aquí? Com hi he vingut a parar?

Per què m'he convertit, al llarg dels anys, en un assessor de terminologia meteorològica del TERMCAT, fins al punt de ser avui aquí fent aquesta xerrada?

Potser per les meves passions i els meus interessos?

Segurament. I una forma de pensar en quins són és acudir al meu perfil de Twitter, on hi ha un minicurrículum i alguns dels meus interessos principals. Per cert, un dels encants que li trobo a Twitter és que et fa condensar les idees per poder-les expressar en molt pocs caràcters. I això és extensiu a la “bio” del perfil, que també ha de ser molt breu.

En aquest perfil hi destaco que una de les meves passions és la meteorologia. Segurament això no és cap sorpresa, i tot-hom ja s’ho devia imaginar.

Una altra passió és el meu país, Catalunya. I és una passió antiga i prou consolidada al llarg dels anys. Jo desitjo la llibertat del meu país des de 1978, de molt més antic que tots aquells que van caure del cavall cap al 2011 (als qui, evidentment, compto de ple dret com a companys de viatge!). I per a mi és indestriable l’amor pel meu país de l’amor per la meua llengua: el català. I aquí apunto una altra de les coses que surten al meu perfil de Twitter, que és que vaig estudiar als Escolapis de Diputació. Concretament hi vaig ser deu anys, des de 1966 fins al 1976. I penso que és un fet clau que, en aquells darrers anys de la dictadura, els escolapis no només ens comencessin a donar classes en català, sinó que també ens van començar a donar classes de català. Tot això segur que em va fer millorar el coneixement de la llengua i em va fer aprendre a estimar-la.

Al meu perfil també hi posa que m’interessen els acudits. I em direu que què pot tenir a veure això amb la terminologia. Doncs per a mi hi té a veure, ja que els acudits que m’agraden més són els que es basen en els jocs de paraules. Els dobles sentits, la polisèmia de moltes paraules, els mots en català que s’assemblen a mots d’altres llengües i que et permeten jugar amb la sonoritat i amb els significats, etc.

I finalment, al meu perfil hi posa que m’interessa la poesia. No tant llegir-la com escriure’n. Com a simple amateur, això sí, però m’agrada. I què té més a veure amb el significat de les paraules i en la transmissió d’idees que buscar la rima, la mètrica adequada, el ritme, la cadència, la musicalitat, i que, alhora, les paraules triades siguin belles i poètiques, però contenint el missatge que, en pocs mots, vols fer arribar al lector? O que tinguin diverses lectures entre les quals calgui triar-ne una a gust del lector.

Resumint i creuant aquests interessos i passions, penso que té certa lògica que hagin acabat covant dins meu el gust i la necessitat d’intentar triar, d’entre les diferents possibilitats, el terme que transmeti la informació més correcta i precisa possible.

I és potser per això que ja fa 13 anys dels inicis de la meva col·laboració amb el TERMCAT. Va començar amb un correu en el qual se'n demanava la col·laboració en la definició d'un terme que ja no recordo quin era. Quan va arribar aquell correu, algú del Servei Meteorològic de Catalunya que sabia del meu interès per la terminologia (jo ja havia impulsat el 2003 l'edició d'un manual d'estil amb terminologia meteorològica) me'l va fer arribar, i allà va començar la història.

I ara plantejaré una nova pregunta:

2.2 Per què es parla tant del temps?

Potser perquè la humanitat ha mirat sempre al cel perquè la seva alimentació i la seva seguretat en depenien... I perquè fa uns 3.000 anys els humans van començar a relacionar el que veien al cel amb el temps que podia fer. D'aquesta manera va néixer la predicció meteorològica. Empírica i local, però predicció al cap i a la fi.

Avui en dia, a ciutat, no en depenem gaire, del temps, però l'interès s'ha mantingut. Potser perquè el temps sempre té coses noves o coses a comentar (omple espais de notícies cada dia). Quan no plou ni neva ni fa vent, ni sembla que hi hagi res a destacar, pot ser que la notícia sigui els dies seguits que fa que no plou, o la fotografia d'uns núvols amb una forma suggeridora al cel...

I, a més, no ho oblidem, a Catalunya hi ha hagut, de sempre, un gran interès pel temps (potser per la seva variabilitat?).

I encara en plantejo una de nova:

2.3 Per què la terminologia meteorològica és confusa?

En primer lloc, probablement, pel seu ús intensiu per la població. La riquesa de la terminologia meteorològica ha donat multitud de dites i frases fetes que han engruixit la cultura popular, però sovint amb termes no normalitzats i no prou adequats.

En segon lloc perquè les varietats dialectals (i gairebé els localismes) han fet aparèixer termes d'ús no normalitzat i potser desconeguts en altres àmbits del domini lingüístic.

En tercer lloc per la manca d'una facultat, acadèmia, col·legi oficial, societat (potser dins de l'Institut d'Estudis Catalans...) que agrupi els meteoròlegs.

I, finalment, perquè els mateixos experts no es posen d'acord. En part per la quantitat de fenòmens híbrids que hi ha en meteorologia (per exemple en el cas dels núvols i en el dels hidrometeors).

2.4 La meteorologia: una temàtica d'ascensor

Qui no ha parlat del temps en un ascensor? És el tema estrella per parlar quan no saps ben bé què dir i vols trencar el gel.

Si la persona amb qui et trobes és pràcticament desconeguda, un intent elemental de comunicació pot consistir a dir: “Fa un fred que pela.”

Si ja tens un pèl de confiança amb la persona amb qui et trobes, ja podries fer una afirmació que doni peu a rebre una resposta o un comentari, com ara: “Diuen que avui nevarà.”

Si el nivell de confiança és una miqueta més gran pots optar per barrejar la meteorologia (la temàtica reina de l'ascensor) amb la medicina (la temàtica princesa), construint una afirmació que es presta a iniciar un diàleg que podria durar fins arribar al nostre pis de destinació, i que podria ser d'aquest estil: “Plourà, perquè em fa mal la cicatriu de l'operació d'apendicitis.”

2.5 La meteorologia vs la medicina

Les dues disciplines són, com he dit, la reina i la princesa de les converses d'ascensor, però la medicina té una precisió terminològica molt més gran (o així m'ho sembla a mi).

Si posem tres meteoròlegs a mirar el cel un dia amb núvols, segurament no es posaran d'acord en quins núvols són, i cadascun apreciarà matisos que un altre no sap veure; i és que, a banda dels gèneres, tipus i varietats de núvols, hi ha tot un seguit d'híbrids que estan a mig camí de convertir-se en un tipus diferent a l'inicial.

Si posem tres meteoròlegs a mirar una tempesta que deixa el terra ben blanc, un dia d'aquells en els quals la temperatura és baixa però no prou com perquè caigui neu en flocs, i quan el que cau és alguna cosa a mig camí entre calamarsa, aiguaneu, neu, pedra tova, o potser tot barrejat, no es posaran d'acord a dir si ha nevat o no.

Si preguntem a tres meteoròlegs per un cicló tropical que s'acosta a les nostres latituds mitjanes hi haurà qui dirà que allò és un exhuracà, un altre dirà que ja és un cicló extratropical, un altre que és un cicló subtropical i el de més enllà que és un cicló posttropical!

Si, en canvi, preguntem a tres metges per la diferència entre una angina de pit i un atac de cor, o entre un ictus, un vessament cerebral i un atac de feridura, estic segur que estaran tots d'acord, sense fissures, en què és cada cosa!

2.6 Fonts principals de terminologia

Al Servei Meteorològic de Catalunya continuem donant prioritat a les definicions i als termes que figuren a l'Assaig d'un *Vocabulari meteorològic* català, que va escriure Eduard Fontserè el 1948, posteriorment a la desaparició de la primera etapa del Servei Meteorològic de Catalunya. És cert, però, que és un vocabulari limitat i que s'hi troben a faltar termes.

El 1992 es va publicar el *Diccionari de meteorologia*, editat per la Universitat Politècnica de Catalunya, de Joan Jorge Sánchez i de Joan Josep Ribera, que va anar una mica més enllà del *Vocabulari* de Fontserè i que contenia les equivalències dels termes en català, castellà, francès i anglès.

El 2003 el Servei Meteorològic de Catalunya va publicar el *Manual d'estil* per a la correcta interpretació de la informació

meteorològica dels seus butlletins, i el 2011 el *Manual de l'observador*, com a eina de consulta dels membres de la Xarxa d'Observadors Meteorològics (XOM) del Servei Meteorològic de Catalunya.

2.7 Des de 2008, el TERMCAT i l'SMC hem treballat en quatre àmbits diferents

1. Termes que només són una convenció (per exemple, el diàmetre que diferencia la calamarsa de la pedra) i que se solucionen amb la decisió d'alguna institució (que entenc que ha de ser el Servei Meteorològic de Catalunya) d'on és aquest límit.

2. Termes dels qual cal millorar la definició.

3. Normalització de termes utilitzats des de fa molts anys pels professionals (per exemple, el terme *isozero*).

4. Termes nous per a fenòmens que no tenien denominació catalana (a proposta del TERMCAT o del Servei Meteorològic de Catalunya), que molt habitualment acaben essent una adaptació al català de termes preexistents en altres llengües, fonamentalment en l'anglès.

2.8 Relació d'alguns dels termes treballats conjuntament

- *sprite* → esperit vermell / silf vermell
- *gigantic jet* → jet gegant / doll gegant / superdescàrrega atmosfèrica
- *isozero*
- llamp i llampec (diferència)
- *white out* → contínuum blanc / blanc total
- *hail pad* → granímetre
- *medicane* → minihuracà mediterrani / medicà
- *updraft* → ascendència tèrmica / corrent ascendent
- *flanking line* → línia de flanqueig
- tap o tapadora
- *mammatus* → mamma
- *extended forecast* → predicció ampliada
- *candle ice* → cilindres de glaç
- *bomb cyclone* → ciclogènesi explosiva / borrasca explosiva

- nits càlides:
 - nit tropical ('nit amb una temperatura mínima igual o superior als 20° C')
 - nit tòrrida ('nit amb una temperatura mínima igual o superior als 25° C')
 - nit roent ('nit amb una temperatura mínima igual o superior als 30° C')
- *permafrost* → permagel
- tornado, fibló, cap de fibló, tromba, tromba marina, mànega
- temps sever → temps violent
- calamarsa i pedra (incorporat al DIEC)

l parlant de calamarsa, fixeu-vos en el poder d'una sola lletra absent...:

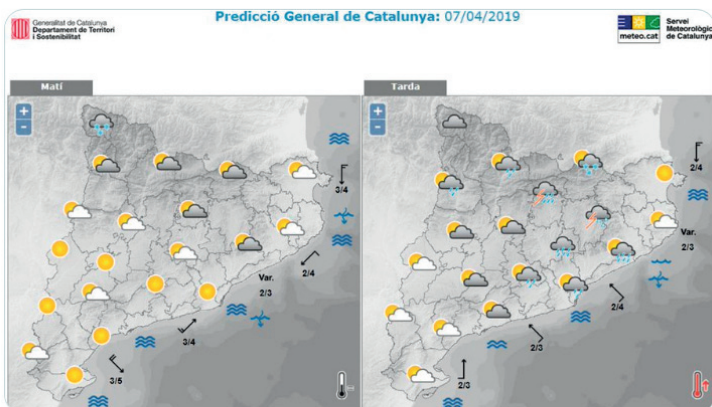

...

La tarda de diumenge els núvols seran els protagonistes a molts punts del territori. A més, els ruixats, xàfeces i tempestes sovintejaran al N i E del país, localment amb calamarses o pedra.

meteo.cat/prediccio/gene...

#meteocat

12:39 p. m. · 7 d'abr. de 2019 · TweetDeck

184 Retuits 116 Tuits amb cita 672 Agradaments

Aquesta errada (de *calamarsa* a *calamars*) va fer que entre el piulet original i el que es va fer posteriorment demanant disculpes per l'error, s'arribés a 4.000 m'agrades i a 300 comentaris, la majoria tan o més enginyosos que aquest:

I la història va acabar amb l'adquisició d'una nova mascota (ja teníem un gat de peluix) per a la Sala de Predicció i Vigilància del Servei Meteorològic de Catalunya i amb el conseller Damià Calvet fotografiant-se al meu costat amb ella, la calamarsa!

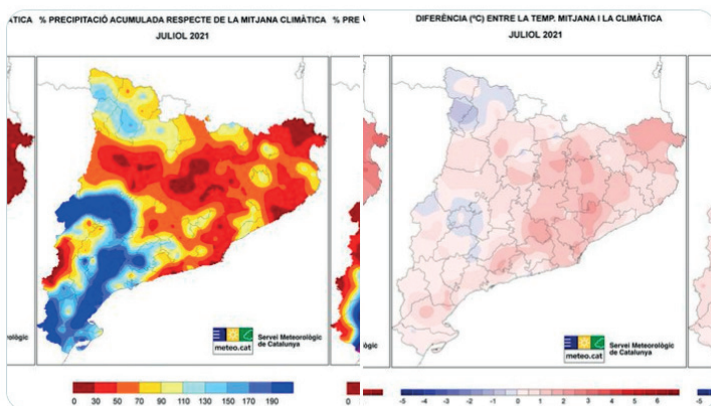

I el poder de canviar una u per una c ...:
De *Estiu càlid* a *Estic càlid*, l'error va donar lloc a molt subtils, per dir-ho d'alguna manera, interpretacions...

Nota de premsa: Estic càlid i sec a la major part de Catalunya

Més informació a: bit.ly/3BOLaTu

11:33 a. m. - 7 de set. de 2021 - TweetDeck

34 Retuits 54 Tuïts amb cita 226 Agradaments

2.9 Altres col·laboracions amb el TERMCAT

- *Diccionari de l'emergència climàtica* (2020), que es va fer públic el dia que se celebrava el cinquè aniversari dels Acords de París.
- Infografia *Pedra o calamarsa?: els noms dels hidrometeors sòlids associats a la precipitació convectiva* (2021): calamarsó, calamarsa, neu granulada, pedra i pedra grossa.

2.10 Els hidrometeors sòlids

Aquest és un tema encara pendent que vam posar fa temps sobre la taula. Cada hivern i principi de primavera apareixen dubtes amb els diferents tipus d'hidrometeors sòlids. Com he explicat abans, hi ha barreges, o híbrids, entre *calamarsa*, *pedra tova*, *neu*, *aiguaneu* i *pluja* que cauen d'algunes tempestes en dies en els quals la temperatura està al voltant dels 5 graus positius i que deixen el terra cobert del que al final té l'aspecte de neu. I cada temporada d'hivern passa el mateix, que cada mitjà de comunicació dona la notícia amb un titular diferent: *calamarsa* per a uns, *pedra* per a altres, *pedra tova* per als de més enllà, o directament *neu* per a altres.

Terminologia extraïda de la *Neclòpex*

Generalitat de Catalunya

termcat

Generalitat de Catalunya

De manera anàloga no hi ha mai acord entre els meteoròlegs amb els termes *gelada* i *gebre*. Nosaltres sempre hem seguit el *Vocabulari* de Fontserè, segons el qual el *gebre* és producte de la boira, per la qual cosa consisteix en una barreja de cristalls de gel i de petites gotes líquides que es congelen en tocar els objectes, mentre que la *gelada* està composta únicament de cristalls de gel procedents de la sublimació inversa del vapor

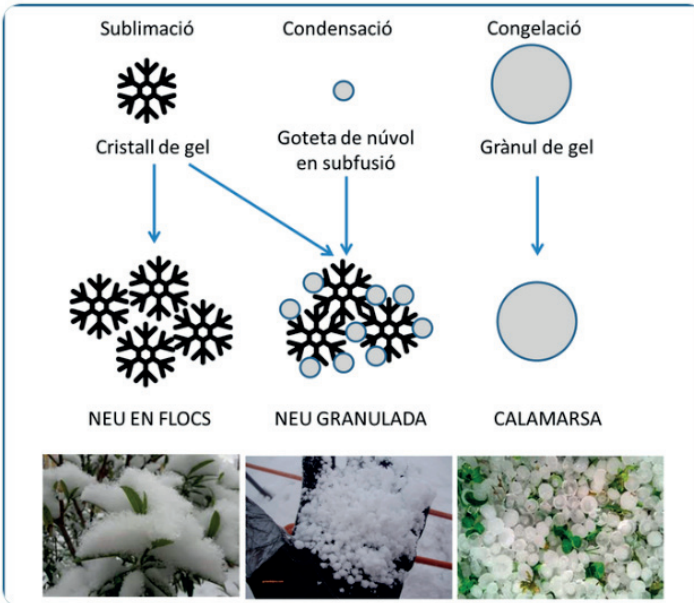
d'aigua que es produeix en nits fredes i serenes. La diferència de textures i d'aparença entre els cristalls de gel (que formen la gelada i també els flocs de neu), el gel (que forma la calamarsa i la pedra) i el gebre (que té un procés de formació similar al de la neu granulada), el vam intentar explicar, de la manera més simple possible, en aquest piulet:

Meteocat
@meteocat

...

#DivulgaMet Aquests dies ha caigut neu, calamarsa i neu granulada a molts llocs. Tots són hidrometeors sòlids, però amb un origen i un aspecte diferent. Amb aquest esquema intentem ajudar-vos a diferenciar-los:

9:30 a. m. · 13 de febr. de 2018 · TweetDeck

80 Retuits 3 Tuïts amb cita 143 Agradaments

2.11 Com treballarem en el futur amb el TERMCAT?

El passat mes de setembre es va posar en marxa el grup de treball d'experts en Ciències de la Terra (de la terra, de l'aire i del cosmos: meteorologia, climatologia, geologia, hidrologia, mineralogia, geografia física, medi ambient, astronomia i astrofísica), anomenat *Portal TERRA* (<https://terra.termcat.cat/ca>), del qual forma part el Servei Meteorològic de Catalunya.

Inicialment els membres d'aquest grup de treball són disset, tres dels quals venen del món de la meteorologia (del Servei Meteorològic de Catalunya, de l'Agència Estatal de Meteorologia (AEMet) i de la Universitat de Barcelona), però en el futur se n'hi aniran incorporant més.

Aquesta serà una nova forma de treballar conjuntament, més estable i més estructurada, i en la qual posem una enorme confiança. Per la nostra part, sigui amb la forma que sigui i amb el model que sigui, continuarem treballant per aconseguir trobar els millors termes possibles per anomenar les coses de la manera més clara, més precisa i més correcta possible.

Però mentre això no s'escampi i no es consolidi prou en el parlar dels professionals i dels aficionats, de moment, la resposta a la pregunta formulada en el títol d'aquesta xerrada:

Terminologia i Meteorologia. Una parella ben avinguda?

...amb tota la pena del món, he de confessar-vos que és, senzillament:

NO.

3. La divulgació dels termes meteorològics (especialitzats) en contextos no especialitzats arreu del territori

Mònica Usart, Sònia Papell, Tomàs Molina
(moderació: Marta Sabater)

[Transcripció literal de les intervencions a la taula rodona]

MARTA SABATER: Si us sembla bé, continuem amb la taula rodona dedicada a la divulgació de la terminologia meteorològica, amb la idea de conèixer les dificultats, els reptes, les necessitats que tenen els divulgadors de diferents mitjans de comunicació a l'hora de vehicular terminologia del seu àmbit en el públic general.

Ja ho hem anat veient al llarg de la jornada, ho ha comentat la Teresa Cabré, ho hem anat comentant tots: la meteorologia és un àmbit que té espais regulars de divulgació en la majoria dels mitjans, en pràcticament tots els mitjans de comunicació

generals. I per això ens ha semblat especialment interessant de tractar aquesta qüestió avui, aquí. I més tenint en compte que la meteorologia, també ja s'ha anat dient, és un àmbit en què la terminologia ja és molt complexa i s'enriqueix de terminologia molt especialitzada i de terminologia de caràcter popular i dialectal.

Perquè ens expliquin una mica la seva experiència i puguin debatre entre ells i intercanviar idees, hem convidat els tres ponents que us presento a continuació, tot i que no necessiten massa presentacions: en primer lloc, la Mònica Usart, llicenciada en Física per la Universitat de Barcelona. Ella és meteoròloga de Rac1 i Rac105 i també és autora de diferents llibres de divulgació i contes infantils sobre meteorologia. Si hi ha alguna cosa que no dic bé, Mònica...

MÒNICA USART: No, perfecte.

MARTA SABATER: En segon lloc, en Tomàs Molina. Ell és llicenciat en Física, és el cap de meteorologia de Televisió de Catalunya i una de les cares més conegudes de l'espai *El Temps* de Televisió de Catalunya, on treballa des de finals dels anys vuitanta. Igualment, també ha publicat diversos llibres de meteorologia adreçats a tots els públics.

I, finalment, la Sònia Papell. En aquest cas, llicenciada en Geografia per la Universitat de Barcelona. És meteoròloga de Ràdio i Televisió Espanyola a Catalunya, i presenta informació del temps en aquesta cadena des de fa vint-i-cinc anys.

Moltes gràcies a tots tres per haver acceptat la invitació i aprofito, també, per disculpar Xesca Cifre, meteoròloga d'IB3, que havia de participar també en aquesta taula rodona, però finalment per motius personals no ha pogut ser aquí.

Sense més preàmbuls, per començar, m'agradaria que ens expliquéssiu una mica les vostres dificultats a l'hora de divulgar termes especialitzats i quines solucions adopteu en la vostra pràctica diària. Per exemple, tendiu a defugir l'ús de termes molt especialitzats perquè us sembla que incorporar-los a la llengua general pot fer perdre precisió i es poden deformar o, al contrari, preferiu difondre la vostra terminologia, corrent aquest risc? No sé a qui donar primer la paraula...

MÒNICA USART: Si voleu, començo jo, que ja m'he tret la mascareta. Jo us parlaré una mica de la meva experiència personal a Rac1. No sé si sou oients o no de l'emissora, però Rac1 sempre intenta ser molt planera i arribar a tothom. Una de les dificultats amb què em vaig trobar quan vaig arribar allà és que era molt complicat fer servir termes científics, perquè de seguida veies que es giraven, o aquella persona que t'havia

donat pas et mirava com dient “aquesta paraula que estàs fent servir no l’entén ningú”. Aleshores, se’t va reduint el vocabulari, et vas quedant molt limitat amb el vocabulari que fas servir, perquè l’únic que volen és que diguis si farà sol, si has d’agafar el paraigua o si has de sortir abrigat. Per tant, fixeu-vos, que ens quedem amb pocs termes per dir. Quan hi ha alguna cosa extraordinària tenim l’oportunitat de fer servir termes més científics, més tècnics, més complicats, però sempre han d’anar acompanyats de la seva explicació. Aquesta, crec, és la part més positiva, el fet de poder fer molta divulgació. El punt de partida és que ningú entén aquests termes i tu has de sortir allà i, si el vols deixar anar, ho has de fer sempre acompanyat d’aquesta definició.

Recordo un dels primers dies, no en termes estrictament meteorològics, sinó geogràfics, en què vaig dir “hi ha boires a la depressió central”. Després, el director de l’emissora em va agafar pel passadís i em va dir: “anava en cotxe i he mirat al meu voltant i he pensat: de tota aquesta gent, qui sap on és la depressió central?”. I vaig pensar “si comencem així...”, perquè també em deia el mateix del Pirineu occidental i oriental. Però llavors, es va reduint tant el vocabulari que al final no saps on és la línia entre fer un determinat ús perquè la gent vagi aprenent i ampliant coneixement o limitar-me a anar reduint el meu vocabulari i no anar més enllà.

El que he anat aprenent a Rac1 és a fer una mica d’equilibris, perquè els meteoròlegs ens convertim, com suposo que passa en tots els mitjans, en els científics de referència i, al final, no només acabes parlant de meteorologia sinó de moltes altres coses lligades a la ciència, amb paraules que has d’explicar. A poc a poc, picant pedra, vas entrant i et van deixant cada vegada explicar una mica més. Gràcies a això, en els onze anys que fa que soc a Rac1, hi ha paraules que al principi ningú sabia i amb els anys ja les pots fer servir més fàcilment, perquè hem fet la feina d’explicar-les.

MARTA SABATER: Molt bé.

SÒNIA PAPELL: Hola, bon dia. A la televisió passa més o menys el mateix que amb la ràdio. Amb l’agreujant que es té molt poc temps: en el nostre cas l’espai del temps dura uns dos minuts, o dos minuts i mig. Vols explicar moltes coses amb tan poc temps que a vegades es fa difícil. Però sí que podríem diferenciar dues parts: la primera és fer servir els tecnicismes, fent l’explicació correcta, quan expliques per què plourà, per què farà sol, per què hi ha una situació. De fet, a casa seva, tots els espectadors ja han incorporat en el seu vocabulari els termes

Meteosat, anticicló o borrasca. Ja són noms que si repeteixes dia rere dia, amb les seves definicions al principi, però amb el temps deixant de banda aquesta explicació diària, la gent ja els ha adoptat al seu vocabulari. Sí que es poden fer servir aquests tecnicismes, en aquesta part més científica. Però la segona part, és la de la previsió. I això és el mateix que li passa a la Mònica: la gent vol saber si fa sol, si demà plourà, si haurà d'agafar la jaqueta o si podrà sortir de casa en màniga curta. Aquí sí que cal fer servir un llenguatge una mica més planer. Fer servir aquest llenguatge, per mi, és molt fàcil. Soc així, em surt naturalment i no ho he de fingir. Però a vegades, també em passo. Entrar en definicions, com deia la Carme, de termes com *ruixat, xàfec, aiguat*, és cert que a vegades —i entono el mea culpa—, tiro pel boc gros i n'hi dic *precipitacions*, per una manca de temps, sovint. En dic *precipitacions intenses* en comptes de definir què és una tarda de ruixats, una tarda de tempesta o una tarda d'aiguats. A vegades es tracta d'una manca de temps.

Jo soc d'un poble de Lleida. Per mi, dir la paraula *xàfec* va en contra de la meua pronúncia, no em surt. Com la paraula *tàlveg* (una *vaguada* en castellà), un salt d'aire fred en alçada. *Tàlveg!*: em posaria a riure fent el temps. També hi fa molt el dialecte amb què xerres i que no he perdut després de vint-i-cinc anys a la tele. M'agrada molt viure aquí, però intento conservar les meves arrels.

Crec que acabem fent un poti-poti: expliquem les coses tècnicament com són, la part d'explicació del perquè passen les coses. Jo no sé fer el temps d'una altra manera: si jo no entenc per què aquesta tarda ha de ploure, no us ho puc explicar. Per tant, necessito entendre-ho. I si ho entenc, us ho explico i ho faig amb els seus tecnicismes. Però després, seré més planera i us diré “demà agafeu la rebequeta i el paraigua, perquè a la tarda canviarà el temps”. I crec que ho fem així, un mixt.

TOMÀS MOLINA: Bon dia. Jo afegiria, perquè tots tres tenim la mateixa vivència, la reflexió que és un mitjà de comunicació. No és un servei meteorològic, ni tan sols una redacció de meteorologia, sinó que és un mitjà, en el qual t'has d'adaptar al programa i a l'entorn en què estàs. Mònica, ara em poso amb tu. Quan ella està a Rac1 és diferent de quan està a Rac105. És a dir, fer el programa matinal amb totes aquelles persones que parlen i són el rei, o són no-sé-qui...

MÒNICA USART: Els interessa més si es parla d'una altra cosa i no del temps...

TOMÀS MOLINA: Tu, allà, has de posar paraules i una informació contra un entorn molt complex. O en un altre entorn, que et demana que siguis molt més ràpid, típicament el que deia la Sònia. És a dir, una mèteo normal en una ràdio pot durar entre vint i quaranta-cinc segons. Això és el que durarà. La majoria dels que sou aquí, amb perdó, no us cabria res en vint-i-cinc segons, si us fessin parlar, i nosaltres hem de posar-ho tot. Una mèteo de tele típicament dura entre un minut i mig i, quan ja tens molta sort, quatre minuts i mig. Jo tinc quatre minuts i mig al vespre. Clar, aquí ho has de posar tot. I tercer, és un mitjà de comunicació, i el mitjà cal que sigui entretingut, sobretot. Llavors has de fer servir paraules i girs, coses que entretinguin. En tot això, també hi ha d'haver ciència i meteorologia profunda i ben feta. Però, jo diria que aquesta és l'última part. Això és el que se'ns pressuposa: el que nosaltres hem de fer és un programa que la gent miri, que quedin contents, que, a més a més, pensin que hem encertat el temps i que mantingui l'interès. Això, en contra de les coses que se'ns posin al davant que pot ser... El que jo trobo més difícil és la ràdio de matí, que algú l'ha feta cantant i tot, no?

MÒNICA USART: Sí!, allà ho fem tot. Jo recordo el primer dia que era a Rac1 i vaig haver de córrer cap a Rac105, perquè pot ser que en cinc minuts faci les cròniques als dos llocs. Tot i que Rac1 no és l'emissora més seriosa del planeta, té un to més informatiu i, en canvi, Rac105 és més d'humor. Vaig sortir de Rac1 amb el to Rac1 i vaig arribar a Rac105 amb el to Rac1. Aquell dia quan vaig sortir de l'estudi em van dir "així no tornis a venir", és a dir, aquí has d'entrar en el joc, has de contestar molt més ràpid, has de fer una crònica que si pot durar, com deia el Tomàs, vint segons o menys, millor, i si et preguntem alguna cosa més personal, ens ho expliques, que interessa més això que no pas la crònica. Per tant, al final, a més a més d'haver de combinar la informació, l'entreteniment i la divulgació, has d'entrar dins de la teva vida més personal. Acaba sent com una barreja.

Pel que fa a la ràdio, també volia afegir que no es té el suport visual. A vegades, quan intentes explicar algun terme més científic, si t'emboliques molt, perds l'atenció de la gent, ningú entén res i, a més a més, pensen que aquesta ciència és avorrida. Sempre ho has de saber transmetre molt bé perquè l'objectiu final de la ràdio és que arribi el missatge. Com comentaven la Sònia i el Tomàs, has d'agafar la informació clau perquè arribi a la gent i entengui què ha de fer aquell dia, el teu missatge ha de ser clar i no t'has d'embolicar amb altres històries.

SÒNIA PAPELL: La sort que tenim els mitjans audiovisuals a la tele és que tenim un suport gràfic que fa que, encara que no s'expliqui, es veu. Per exemple, amb poc temps, si la situació més complicada o les pluges més intenses es concentren al Pirineu i a les comarques de Girona i Barcelona, molt sovint obvio Lleida i Tarragona, perquè gràficament ja es veu que hi farà sol i no hi haurà complicacions. La complicació està aquí, jo tinc dos minuts i he d'anar per feina perquè, a més a més, volem saber el vent que farà i la temperatura, la mínima i la màxima, perquè les separeu, també. Però tens aquest suport gràfic, mentre que en ràdio el teu suport és la veu i l'èmfasi i l'entonació que li dones.

MARTA SABATER: Molt bé, doncs un cop feta aquesta mica d'introducció al tema dels termes especialitzats en els mitjans, parlem una mica del tractament que feu dels manlleus, de les paraules que ens arriben en formes d'altres llengües. Com tot el coneixement especialitzat, i la meteorologia no és un cas diferent, cada vegada és més global i això comporta la influència de l'anglès. Ja ho sabem i ja ho hem dit. Això fa que, d'una banda, us arribin termes i nous conceptes amb denominacions angleses, fins i tot per a fer referència a conceptes que tradicionalment ja tenien una forma en català; i, d'altra banda, aquest món més global fa que també coneguem fenòmens meteorològics d'altres punts del món que també volem explicar i hem de saber amb quina forma ens hi hem de referir. Tenint en compte tot això, amb quins problemes us heu trobat, quines solucions heu adoptat, quin tractament en feu?

TOMÀS MOLINA: Sí, començo jo perquè soc el més vell. A mi el que em fa gràcia és descobrir que la majoria de meteoròlegs són gent de llarga carrera. És molt freqüent a tot el món que, com la Sònia, faci vint-i-cinc anys que fan la meteorologia. I estàs igual que el primer dia! Doncs jo, trenta-cinc, i no estic igual que el primer dia. Però sí que és veritat que en aquest temps, és evident que han passat moltes coses diferents. Jo recordo la primera vegada que, amb en Mauri, ens vam posar a riure mirant el Meteosat perquè "mira, això sembla un huracà, quina gràcia", i ho era. Quan jo estudiava a la facultat, que amb l'Eliseu o amb la Carme, que era professora meua, a més a més, quan arribàvem a "huracans" la classe era: "no n'hi ha". Era fàcil d'aprovar, perquè no n'hi havia. Els huracans eren al Carib, o en un altre lloc, però aquí no n'hi havia. Doncs, ara sí. I com deia l'Eliseu, ara és "una depressió tropical de cor calent, subtropical...", i ens comencem tots a barallar. En realitat, quan

ets un meteoròleg que surts per la tele i ho has d'endinyar... Típicament, si cronometreu una meteorologia de la tele, excepte en Mauri (perquè en Mauri s'enrotlla molt i pot parlar durant un minut d'una sola cosa), el normal és que estiguem entre dotze i catorze segons per cobrir un ítem. No ens allarguem més de dotze o catorze segons per a cada un dels ítems de les coses que diem. No tens massa més temps per entrar en precisions i el que prima sovint és, almenys des del meu punt de vista, la comprensió, és a dir, que qui ho estigui mirant, ho entengui. Si arriba un huracà cap a Portugal, és un huracà. Si has de començar a dir que és “una depressió subtropical de cor calent no-sé-què”, has gastat uns set segons dels catorze. Com a molt pots dir aquest “exhuracà” o aquest “final d'huracà” i ho acabes allargant.

Hi ha una cosa una mica polèmica, i llavors és quan ens barallem amb l'Eliseu. Personalment, jo no soc gaire partidari de traduir. Moltes vegades veus els glossaris, per exemple, el *medicane*, és una de les baralles històriques que hem tingut. Tu veus que en anglès se'n diu *medicane*; en francès, *medicane*; en polonès, *medicane*; en català, [una cosa molt complicada]. Cal? Amb *carinyo*, però, cal? Jo sé que ara rieu, però no hi esteu d'acord, perquè he estat a la reunió amb vosaltres. Jo, com que surto per la tele i ho puc dir, sí que tinc una mica de tendència a la desobediència, però no massa marcada. Per exemple, amb el *medicà*, jo dic *cicló mediterrani* (que ara es veu que tampoc es pot dir *cicló mediterrani*), i acabo dient “cicló mediterrani o medicane, com es diu en altres llengües”. Acabes posant comes o parèntesis, si tens temps o si la cosa és prou forta.

Un altre exemple, la *temperatura de xafogor*. Històricament, quan nosaltres la vam començar a donar per Tv3 n'hi dèiem *temperatura de confort*, pel *Comfort Index* anglès. En francès? *Index de confort*. Però en català, tenim la paraula *xafogor* i és veritat que de seguida va funcionar, i *xafogor* és *xafogor*.

Per a altres coses, personalment, traduir al català, si no fa falta, jo no hi estaria massa d'acord.

SÒNIA PAPELL: Jo no tinc massa temps, ni per fer traduccions ni per dir-los amb la llengua original o llengua franca. Perquè només fem la meteorologia nua i crua de Catalunya. Però aquest estiu, per exemple, va passar que molts mitjans de comunicació van treure el concepte *heat dome*, la famosa *cúpula de calor* al Canadà, que va deixar una pujada sobtada de temperatures, i amb en Sergi Loras, el meu company, ens preguntàvem com traduir aquest concepte. Vam tirar pel dret

amb *cúpula de calor* i vas que t'estrelles, i ho vam explicar així. A més, era vigílies d'una onada de calor aquí. Tradueixes amb cerques de Google.

Una altra cosa amb què ens hem trobat és el nom de les borrasques. Sabeu que les borrasques dels últims anys tenen noms posats pel Servei de Meteorologia de Portugal, el francès, el britànic, l'italià... L'*Hortènsia* és l'*Hortènsia*; la *Filomena*, és la *Filomena*, la *Glòria*, va ser la *Glòria*. *Gaetan*? A mi no em surt dir "Gaetan", però si busques la traducció era "Cayetano". Al final no tradueixes i dius "ve la borrasca *Gaetan*...", però queda molt forçat en el teu idioma. Ara tenim l'*Aurore*. A mi em va molt bé dir [aurore], em surt naturalment. En els nostres mapes isobàrics surten els noms de les borrasques, per tant no quedaria bé no dir-los. Aquest és el problema que tinc quan no es poden traduir i els he de dir en la seva llengua original.

MÒNICA USART: Jo coincideixo amb la Sònia, que faig la previsió cada dia, crua i pelada, i aquí dins no hi entren gaires termes. Però, els meus companys a la ràdio, cada matí miren els mitjans de tot el món per fer un repàs de la premsa internacional. Si hi ha algun terme meteorològic de fora que salta, aquell dia, aquell terme es fa famós i és quan ens toca explicar-lo. A vegades li trobes traducció i, a vegades, no. Jo soc una mica com el Tomàs, en aquest aspecte, una mica desobedient. Sempre intento dir "com diuen en anglès... així". Perquè molt sovint, o bé costa trobar la traducció si la trobo, tinc la sensació que no es tracta d'un terme massa estès i, sent la ràdio que som, em costa fer-lo servir. Acostumo a tirar més cap als termes dits originalment. A mi em costa molt dir *medicà*, sempre faig servir *medicane*. I sobre el *ciclo*- ja no hi entro, perquè si li dic això a en Basté, potser em dirà que marxi i que no li expliqui res més. Per tant, sí, acostumo a fer servir més els termes de fora.

TOMÀS MOLINA: Aquest estiu hi va haver el *dry burst*, l'*esclafit calent*. Ara han dit que el *downburst* és un *esclafit*, s'ha popularitzat. Aquest estiu hi va haver diversos esclafits calents, diversos esclafits secs. Si ja és complicat explicar què és un esclafit! He de dir que alguna vegada se m'ha escapat *dry burst*.

MÒNICA USART: *Esclafit* potser és un exemple de paraula que amb els anys hem anat introduint i explicant. Amb aquesta he tingut la sensació que, a poc a poc, s'ha anat acceptant més. Fem força quan ens unim tots. Si els meus companys em diuen que a TV3 han sentit això, ho reculls d'una manera o d'una altra. Si tots anem a una, a la gent li entra més.

TOMÀS MOLINA: El que en castellà se'n diu *rebentón*, que és ben lleig.

MARTA SABATER: Així, en aquest cas, ens va a favor.

TOMÀS MOLINA: Sí.

MARTA SABATER: Ja veieu que el cas del *minihuracà*, el *medicane*, el *medicà* (tot i que és un terme normalitzat)...

TOMÀS MOLINA: No està normalitzat encara, el terme *medicà*, segons diu l'Eliseu.

MARTA SABATER: Sí.

TOMÀS MOLINA: Està en revisió, encara, no? Ara com es diu?

MARTA SABATER: *Minihuracà mediterrani* o, l'alternativa, *medicà*.

TOMÀS MOLINA: *Minihuracà mediterrani*, hem de dir ara? Doncs jo encara n'hi dic *cicló mediterrani*. Perdó!, no havia estat prou atent. *Minihuracà mediterrani*...

MARTA SABATER: Deixem aquesta qüestió sobre la globalització i centrem-nos en qüestions pròpies. Ja ho hem anat dient i ho hem repetit: una particularitat del vocabulari meteorològic és que disposa de moltes formes populars, que poden tenir molta variació dialectal i que, a més a més, poden no ser compartides per tot el territori. De manera que no sempre és fàcil fer casar diferents varietats dialectals, ni casar aquestes formes populars amb el coneixement científic. Tenint en compte tot això, en quins casos us trobeu i com heu actuat? Tendiú a fer referència a aquestes formes populars, us agrada fer-les servir, i com més millor, dins del minutatge que teniu, donant compte de diferents varietats, encara que no siguin la vostra? O bé, preferiu fer servir formes de caràcter més general i que us permetin anar més al gra? Us dono la paraula.

TOMÀS MOLINA: Seguint sense estar gaire d'acord amb el que deia l'Eliseu, se m'acut el terme *cap de fibló*. Li preguntava a la Mònica, perquè a la Sònia no la tenia al costat, però crec que encara no ens heu convençut. A què em refereixo quan dic *cap de fibló*? Quan passa a les Illes. Si veig una mànega davant de Barcelona, és una *mànega*. I si hi hagués un tornado, n'hi diria *tornado*. Has indicat que posaven *cap de fibló* com a sinònim de *tornado*, però a mi em sortiria dir *cap de fibló* si és a les Balears. Nosaltres fem llenguatge oral i això cal que s'entengui. El llenguatge oral vol dir que comences a parlar, et diuen el temps que farà i, també en el cas de la ràdio, et miren malament, com dient "calla ja!"

MÒNICA USART: Sí!, o em fan anar de pressa, vinga, vinga!

TOMÀS MOLINA: Fora, fora! Aquest oral, que és curt, comences i acabes, i per l'orella em van dient: tres minuts, un minut, trenta segons, deu, nou, vuit... I això és en llenguatge oral: tu vas parlant i van sortint coses. No sempre pots ser la cosa més

acurada amb el català correcte. Perquè s'ha de parlar bé, el català. Et surt el que et surt. Tens els teus recursos interns, al disc dur propi...

MÒNICA USART: I és antic, ja.

TOMÀS MOLINA: I és antic! No sempre ha fet totes les actualitzacions.

SÒNIA PAPELL: El meu també és un disc dur antic!

TOMÀS MOLINA: Per exemple, jo us diria *blancor*. *Blancor* és una paraula que m'agrada fer servir perquè fa referència a l'època d'en Toni Nadal, i és una cosa més de Lleida. Potser és una de les paraules que sí que utilitzaria i que no són del meu dialecte. *Cap de fibló*, que tampoc seria de la meua varietat, i *calabruix* (que també genera moltes baralles), que a les Balears significa 'pedra dura', però a mi no em sona a pedra dura, em sona a pedra tova! És poc científic, ja ho sé.

SÒNIA PAPELL: Jo intento colar la meteorologia popular cada vegada que puc. Si hi ha alguna situació que tingui un refrany o una dita popular, a mi em surt. "Al cel cabretes, a terra pastetes", "cel rogent, pluja o vent"... I és més, com més cap a casa escombro, com més cap a terres de ponent, millor. Ja des de petita, amb aquells radiocassets (tenim una edat ja), gravava la meua iaia dient frases populars. La gent gran era un pou de saviesa i m'encanta recuperar-ho, conservar-ho, mantenir-ho i utilitzar-ho, perquè crec que no passa pas res. Mira, l'altre dia, quan vaig penjar al Twitter la notícia d'aquestes Jornades, vaig demanar que em diguessin localismes del seu poble, i vaig descobrir que a la boira, se li pot dir de tantes maneres! Vaig al·lucinar! Se'm va acudir que algun dia d'aquells de gener, amb anticicló i sense cap temporal, que hi hagi boira, començaré la meteorologia dient: la *pubilla* a la plana de Vic, la *vaquerissana* al Bages i al Vallès, la *peluda* al Camp de Tarragona. El mateix concepte, que pot tenir noms diferents, trobo que enriqueix. Si tingués quatre minuts, seria feliç, perquè hi fotria uns tostons!

MÒNICA USART: El que diré jo va en contra de la Jornada d'avui perquè és veritat que el vocabulari que faig servir és molt limitat. Això que deia el Tomàs sobre el cap de fibló, el fibló, la mànega, el tornado. Jo, si tinc tornado per referir-me a l'embut, al remolí de terra, i mànega, al de mar, faré servir aquestes dues paraules perquè ja tinc l'audiència, els oients, educats a aquestes dues paraules. Si surto d'aquí, pot ser que el meu missatge no arribi. Nosaltres estem molt acostumats a aquests termes, però deixo anar dues d'aquestes paraules dins mateix de casa meua, que tenen un cert contacte amb la meteorologia, i pot ser que no sàpiguen la diferència entre

l'un i l'altre. Per tant, si ja tinc educats els meus companys, tant periodistes, com als de fora, perquè ho entenguin i és correcte, probablement no ho enriquiré amb altres paraules. Sí que enriquim amb la part que deia la Sònia, amb les frases fetes o de moments de l'any. Per exemple, la setmana dels barbutos o l'estiu de Sant Martí. Aquestes coses sí que ens agraden molt, a més van molt d'acord amb la línia de la casa, perquè donen peu a explicar més coses i més ciència. Jo crec que aquest és un dels bons camins que tenim. A vegades dius "cel rogent, pluja o vent" i et preguntes el perquè, i aquí és on, des d'un punt de partida popular, pots fer-hi entrar més la ciència. Aquest ha estat un camí d'entrada per a poder parlar de tot això. En termes més científics i meteorològics, per tenir més varietat, no en fem servir; però, en canvi, sí que fem servir la meteorologia popular, més lligada a frases fetes i èpoques de l'any.

SÒNIA PAPELL: És el que deia la Carme [Llasat]: a Catalunya fa més de tres mil anys que mirem el cel i tenim un bon llenguatge meteorològic que hem de potenciar i fer servir. Hem de saber compaginar la modernització o els nous conceptes que vindran fruit de l'emergència climàtica en què ens trobem i ens trobarem, amb la riquesa que ja tenim. De la mateixa manera que diem una paraula en llengua franca anglosaxona, al costat bé hi podem dir una frase feta d'aquí.

MARTA SABATER: Si us sembla bé, per anar acabant aquesta taula rodona i mirar una mica cap al futur, us plantejaria quins creieu que són els reptes pel que fa a la terminologia meteorològica en català? Si creieu que n'hi ha... És a dir, vosaltres, en la vostra pràctica diària, teniu necessitat de consultar recursos terminològics? I si és així, en trobeu a faltar? O creieu que hi ha àmbits en què cal revisar definicions o termes? Creieu que hi ha nous àmbits, com per exemple el que esmentàvem sobre l'emergència climàtica, en què hi ha nous conceptes que cal normalitzar o establir-ne la denominació catalana? Com ho veieu? Quina feina ens doneu? Com la Carme [Llasat], que abans ens n'ha donat molta, i la tindrem en compte, i ens agradaria tenir-ne més.

SÒNIA PAPELL: Jo proposaria, i de fet ja els ho he proposat a ells, entre nosaltres, ampliar i fer servir un llenguatge més acurat, però també no hem de perdre de vista que els espectadors el que esperen de nosaltres és saber la previsió del temps. No es tracta de fer una classe de meteorologia, ni un curs de clima, ni cap màster d'emergència climàtica. Necessiten saber si demà s'han d'abrigar o no. I tampoc tenim temps, en els nostres espais. Però sí que tenim mitjans de comunicació

—ràdio, tele, diaris—, que poden distribuir i fer arribar aquest missatge a l'espectador, al lector, al públic en general. Seria bo que aquests periodistes que tenen aquest mitjà, tinguessin una base. És a dir, fer un curs per explicar els nous conceptes a la gent periodista. Ho parlàvem amb ells. Tu no pots lluitar contra un titular com “La DANA castiga València”. Perquè si per a la meteorologia tens quaranta segons en ràdio, dos minuts i quatre i mig, i cent vuitanta o cent cinquanta caràcters a Twitter, en un titular d'un diari tens una línia. No pots explicar “l'antiga gota freda...”. Ells van al titular, a l'impacte: “Tornen les nits tropicals a Barcelona”, ja està. “Hi ha una DANA que castiga el sud de la Península”. Jo crec que nosaltres i, sobretot, els que utilitzen i utilitzaran en un futur aquest llenguatge (els mitjans de comunicació, els periodistes), necessiten també un curs. De la mateixa manera que molts periodistes de la meua cadena han fet un curs sobre termes mèdics (*COVID*, *UCI*...). Crec que ara seria un bon moment per a plantejar de fer això.

MÒNICA USART: Jo crec que és una gran idea. És veritat que nosaltres ens trobem dins d'un món molt periodístic i, al cap i a la fi, els meteoròlegs acabem sent la referència científica i a vegades hem de lluitar contra moltes frases o termes que es fan servir de manera incorrecta, i que poden confondre la gent. Els meus companys fan servir molt els termes *bon temps* i *mal temps* i barregen conceptes com *anticicló*, *depressió*, *bon temps* i *mal temps*. En buscar sinònims, cauen en errors. Per exemple, una cosa que està sortint molt últimament amb [l'erupció del volcà a] la Palma és el tema dels sismes, que fan servir graus a l'escala de Richter. I jo estic farta de dir que no són graus, que són magnituds i no temperatures, però costa molt incidir en això, perquè ets tu sol contra tots ells. Fins i tot et miren estranyats perquè no t'entenen i s'han perdut des de la primera frase de l'explicació. “Tothom diu *graus*, per tant jo també ho diré”.

Els titulars, a vegades, ens juguen molt en contra, no només en l'àmbit periodístic (en tant que no es faci servir la paraula adequada), sinó que a vegades es fan servir titulars molt alarmanants que hem d'acabar desmentint. Si encetem el món dels titulars, crec que no acabariem. A vegades se'ns barregen un munt de coses. I allò que preguntaves abans, Marta, sobre què trobem a faltar o quines eines fem servir al dia a dia: per mi, i no és per fer-vos la pilota, el TERMCAT és una bona referència quan busco algun terme relacionat amb la meteorologia. També faig servir aquell diccionari que abans ha ensenyat l'Eliseu [Vilaclara] (amb la UPC, oi?), doncs aquell diccionari també el

faig servir molt, tot i que tinc la sensació que falta gruix d'explicació, perquè quan busco paraules planeres per dir en antena, necessito una mica més. I, normalment, és el TERMCAT que m'hi ajuda. Crec que les sessions que vam fer aquell dia amb vosaltres [sessions de normalització] són molt interessants per poder anar aclarint aquests termes i per tal que nosaltres tinguem més eines a l'hora de comunicar.

TOMÀS MOLINA: Jo no estaria gaire d'acord que els periodistes anessin a un curs de meteorologia, almenys els de TV3 (no sé quin èxit tindria de quòrum). És veritat que nosaltres ens queixem que no tenim temps —potser sí—, però la veritat és que sortim moltes vegades. Aleshores, una cosa supleix l'altra. Si estàs trenta-cinc anys sortint per la tele, un dia o altre dius alguna cosa. Aquestes autoformacions (o autobaralles) que ens fem, formen criteri. Crec que això és l'important, al capdavant, unificar un criteri que solidifiqui una llengua. Una llengua és una cosa que es parla, que muta, i transmuta, i passen moltes coses.

Un tema polèmic que volia posar sobre la taula és aquesta problematització de la llengua que hi ha últimament a través de les xarxes socials. Una nit d'aquestes vaig ensenyar una pedra que feia entre deu i quinze centímetres de diàmetre a Queensland, Austràlia, i vaig dir “d'una mida gran, aquesta pedra tan grossa”. Això és el que jo vaig dir —i us juro que ho vaig dir ben dit. Ara no sé si hi ha un Virgili, aquí. Aquí hi ha un tal Virgili? Doncs aquest Virgili s'ha fet molt famós i és un polèmic! Sempre parlem catanyol i som uns malvats horripilants. El TERMCAT també ho sou una mica, a vegades. Una cosa és com a científic, però una altra cosa és quan t'acusen de ser una mala persona, per dir *gran* a la pedra, quan és evident que és *grossa*! Això sí que em genera tensió personal. No gaire, perquè tampoc soc gaire susceptible, però em pot arribar a tocar, una mica, la fibra. Com a mínim, em genera intriga. He de dir que, en aquest cas, no és que sigui terminològic, sinó que en realitat m'estava renyant perquè li havia dit *gran* a la pedra (i jo li havia dit *grossa*), però, oi que està ben dit “mida gran”? O és “mida grossa”?

MARTA SABATER: Crec que a la pedra li diem *grossa*.

TOMÀS MOLINA: Grossa. Però si dic “de mida gran”, està malament? Tampoc ho sabeu molt segur! A vegades parreu dels meteoròlegs com si ho haguéssim de saber tot, però els lingüistes tampoc ho teniu tan clar!

Ja sé que les xarxes socials són una mica massa, i tampoc són un pou de ciència, però sí que generen polèmiques. Sobre tot amb aquest tema del catanyol amb què tant acusen TV3, de malversar o pervertir la nostra llengua.

No sé com ens podeu ajudar, el TERMCAT, però entre tots hem d'intentar aconseguir un prestigi social de la llengua i que sigui al menys controvertida possible. No sé com. En els meus últims anys d'exercici professional, he trobat una agressivitat que abans no tenia (a part de la nostra agressivitat, entre nosaltres).

MÒNICA USART: Perquè hi ha les xarxes socials, per Twitter sobretot, per on tothom t'ho pot dir tot. Abans, aquest accés no hi era i ara, sí. I de manera anònima, de manera que no pots anar a demanar explicacions.

MARTA SABATER: Segurament, això que comentàveu, Tomàs i Mònica, d'aquestes sessions de normalització, poden ajudar. Si hi ha aquests consensos entre tots plegats, això donarà seguretat i és el que et fa veure que la llengua que es fa servir és la correcta.

Si us sembla bé, per part meua ho podem deixar aquí, us agraïxo a tots tres les vostres intervencions, que han sigut molt amenes i s'agraeix. Si us sembla bé, ara que tenim cinc minuts, podem aprofitar per obrir un torn de paraula, si algú té interès a comentar alguna cosa. Veig una mà allà.

[INTERVENCIÓ DES DEL PÚBLIC:] Bon dia. Som filòloga, som assessora lingüística i som de Mallorca. Na Sònia no ho sap, però vam fer feina juntes uns anys a Televisió Espanyola, quan li deien "lingüista", era jo en aquell temps. Volia fer simplement un apunt sobre la qüestió dels dialectalismes i, molt concretament, allò que has comentat, Tomàs, del *calabruix*, del *cap de fibló*, dels *fiblons*. Ens toca una mica els nassos que, a vegades, aquests termes s'utilitzin només referits a les illes Balears, perquè hi ha una dosi de folklore innecessària. Podríem parlar de calabruix parlant de Lleida o podríem parlar d'un *cap de fibló* parlant del port de Barcelona. Vull dir que, a vegades, associar un terme a un territori, quan és una informació general de tot el territori de parla catalana, genera una ambivalència entre la dosi de folklorisme i alhora la sorpresa que es parli de calabruix sense estar referit a Mallorca o Menorca. Que sàpigues que, malgrat que et xiulin les orelles, suposo, hi ha aquesta interpretació: agrada que s'ampliï el lèxic, però que no es faci amb aquesta acotació tan geogràfica.

TOMÀS MOLINA: D'acord. Tinc la tendència, com he dit abans, d'associar els caps de fibló al mar, a una mànega. Crec que no em surt, però ja ho intentaré. Saps quin és el problema que tenim? Quan diem una cosa, típicament posem unes comes, perquè m'ho han ensenyat així, a la meua feina. Dic: "*cap de fibló*", com diuen a les Balears". Em surt posar-hi unes comes. Com quan dius una paraula una mica tècnica, no us passa?, entremig, un parèntesi o unes comes, perquè et veus obligat a definir el terme.

SÒNIA PAPELL: A vegades ho tens tan interioritzat que ja surt sol.

[INTERVENCIÓ DES DEL PÚBLIC:] Soc la Mercè Lorente, membre de la casa [Institut d'Estudis Catalans] i professora d'universitat. Jo volia reprendre el tema d'aquesta mateixa qüestió, perquè crec que teniu un paper fonamental. No ho miro des del vessant del xerrar mallorquí, sinó en general, que seria la llengua estàndard. És a dir, és molt important per a la unitat de la llengua el paper de divulgadors que teniu vosaltres, que no confonguem el que és la variació (el com li diu a la plana de Vic, és a dir, un localisme), amb les variants que puguin reconèixer la unitat de la llengua, és a dir, País Valencià, Illes Balears, el Rossellonès i el que seria el català central i nord-occidental, a Catalunya. Aquesta sí que és una feina de destriar. No són les frases fetes, no són els localismes, sinó alguna terminologia que té variació i que els parlants s'hi senten molt ben representats i que ajudaria, com a mínim des del punt de vista passiu; un catalanoparlant hauria de conèixer la variant que tenim al costat, i que és tan terminològica, tan formal o tan vàlida com qualsevol altra. En aquest sentit crec que és un tema interessant.

TOMÀS MOLINA: Perdona, no t'estic entenent. Vols dir un sinònim?

[INTERVENCIÓ DES DEL PÚBLIC:] És clar, un sinònim o una variant. *Cap de fibló* o *mànega*.

TOMÀS MOLINA: No cal dir les dues coses?

[INTERVENCIÓ DES DEL PÚBLIC:] Podries dir *cap de fibló* o podries dir les dues coses. En tot cas, si només en podeu fer servir una, que no necessàriament, com ella et plantejava, sigui associat a una zona o a una altra, com si fossin coses diferents. És a dir, assumim que hi ha variants en la llengua, però és patrimoni de tots. En alguns casos, no dic en tots. Sí que crec que faríeu una feina molt important, perquè la presència que teniu a la població és molt important. Hem parlat d'una anècdota,

perquè serien molt pocs casos, només en el vostre àmbit, però sí que crec que això ens passa. Ara, el professor Veny, aquí a la casa, ha fet precisament l'estàndard lèxic i ens adonàvem precisament d'això: hi ha molts sinònims geoelectals (és a dir, que provenen de zones diferents), que tenen el mateix nivell i que no són coneguts per tota la població i haurien de ser reconeguts, no haurien de ser sentits com a coses estranyes. Mira, els de Lleida diuen això, i els de Mallorca, i els de València. Els que ho diem diferent som els d'aquí! Per tant, potser que ens ho mirem d'una altra manera. Ja entenc les limitacions que teniu, però el paper que teniu en la unitat de la llengua catalana és molt important, per tant, és un repte.

TOMÀS MOLINA: I amb això, tothom hi estaria d'acord? Jo no soc lingüista, però... Amb *calabruix* està passant: la fem servir tant, que s'ha convertit en la mateixa paraula per a tothom. Però *cap de fibló*, no. Llavors quan hi ha un tornado a Vic, n'hi podem dir *cap de fibló*?

SÒNIA PAPELL: Jo des de fa molts anys faig la meteorologia de Balears. Balears per a una de Lleida, és complicat. A vegades, no dic *bona tarda*, començo la meteorologia dient *hola*, *bon dia*, perquè sé que la *tarda* no existeix, però no em surt dir *bona vesprada*, no em sortiria naturalment. Sí que intento dir *ennigulat* en lloc de *ennuolat*; en lloc de *temperatura de xafogor*, intento dir una *sensació de basca acusada*. Quan faig la meteorologia de les Illes, amb carinyo, intento fer servir aquestes variants, però no em surt naturalment. Penso que potser us ho podeu prendre com una manca de respecte perquè no ho pronuncio bé. De fet, quan he anat de vacances a Balears, m'han preguntat si era d'Eivissa, perquè xerrava malament. Jo ho intento, m'enteneu?

[INTERVENCIÓ DES DEL PÚBLIC:] Al Centre Territorial de les Illes Balears de Televisió Espanyola, tradicionalment, tots els locutors eren d'allà. Ara hi ha una al·lota que és de Lleida, també, na Roser, però és per això que t'ho diuen. Televisió Espanyola era una capseta i allà només se sentia una manera, un accent: el de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. En canvi, posant TV3, i des de sempre, des del minut zero la rebíem i la posàvem, ja tenim l'oïda molt educada en aquest aspecte. L'estranyesa era sentir l'informatiu balear, tal vegada amb un accent, amb paraules pròpies de les Illes Balears, amb un accent que no ho acabava de ser. És això. Tothom t'estima molt, no passa res.

SÒNIA PAPELL: Gràcies.

MARTA SABATER: No sé si hi ha més comentaris. Si no, ho deixem aquí. Moltes gràcies.

ÍNDIX GENERAL

Introducció	9
--------------------------	----------

Programa de la jornada	11
-------------------------------------	-----------

1. Terminologia del clima: entre neologia i tradició

M. Carme Llasat	13
1.1 Introducció.....	13
1.2 Plou a bots i barrals.....	14
1.3 Tres vegades combatut del Llamp aquest Temple.....	15
1.4 Lo any del diluvi.....	16
1.5 Compte, que arriba una gota freda!.....	17
1.6 Va construir la seva casa sobre la roca.....	18
1.7 Tots los jorns... haja de tocar a temps.....	19
1.8 Mestral i tramuntana en ésser l'hivern, treuen els diables de l'infern	19
1.9 El Mediterrani, un "hot spot".....	21
1.10 Conclusió	22
Bibliografia	23

2. Meteorologia i terminologia: una parella ben avinguda?

Eliseu Vilaclara	25
2.1 Per què soc aquí? Com hi he vingut a parar?	25
2.2 Per què es parla tant del temps?	27
2.3 Per què la terminologia meteorològica és confusa? ...	27
2.4 La meteorologia: una temàtica d'ascensor	28
2.5 La meteorologia vs la medicina.....	29
2.6 Fonts principals de terminologia	29
2.7 Des de 2008, el TERMCAT i l'SMC hem treballat en quatre àmbits diferents	30
2.8 Relació d'alguns dels termes treballats conjuntament.....	30
2.9 Altres col·laboracions amb el TERMCAT	33
2.10 Els hidrometeors sòlids.....	34
2.11 Com treballarem en el futur amb el TERMCAT?	36

3. La divulgació dels termes meteorològics (especialitzats) en contextos no especialitzats arreu del territori

Mònica Usart, Sònia Papell, Tomàs Molina (moderació: Marta Sabater).....	37
---	----

enprimer**terme**

Els Espais Terminològics són una trobada de caràcter biennal que organitza el TERMCAT per afavorir el diàleg i l'intercanvi de coneixement en aspectes relacionats amb la pràctica terminològica.

En l'edició del 2021 la jornada es va dedicar a la reflexió sobre la terminologia relacionada amb el clima i la meteorologia, tenint en compte la commemoració recent de l'Any Fontserè i que els aspectes relacionats amb l'emergència climàtica han esdevingut un tema d'interès general i creixent.

Les intervencions dels ponents, experts reconeguts d'aquest àmbit, són alhora rigoroses i amenes, i desperten l'interès d'especialistes i de profans.

Amb aquest volum, la col·lecció **En Primer Terme** continua oferint, ara en format electrònic, criteris, mètodes i reflexions a l'entorn de la terminologia.